

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ISSN 2522–4611

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 45

Київ – 2022

УДК 94 (477) (082)
ББК 63.3 (4 УКР) я 43
У–455

**Зареєстровано Вищою атестаційною комісією України як фахове видання
зі спеціальностей «Історичні науки» (протокол № 1–05/3 від 9 березня 2006 р.;
див.: Бюлетень ВАК України. – 2006. – № 4. – С. 5.**

**Перереєстровано: протокол № 1 – 05/2 від 10 березня 2010 р.;
Наказ МОН України: протокол № 747 від 13 липня 2015 р.).**

**«Часопис української історії» внесено до Переліку наукових фахових
видань України (категорія «Б») за спеціальністю «Історичні науки»
(наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 2.07.2020).**

*Друкується згідно з ухвалою Вченої ради історичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, протокол № 6 від 25.11.2021 р.*

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Коцур Анатолій, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна.

Помічник головного редактора:

Коцур Галина, доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна.

Бородай Ірина, доктор історичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України, Україна.

Демуз Інна, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та реферування, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України, Україна.

Латиш Юрій, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії світового українства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна.

Мойсей Антоній, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», Україна.

Палієнко Марина, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна.

Передерій Ірина, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна.

Сільвеннойнен Оула, доктор наук з історії, Гельсінкський університет, Фінляндія.

Шаравара Тамара, доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи і перспективного розвитку Полтавської державної аграрної академії, Україна.

Часопис української історії / За ред. доктора історичних наук, професора А.П. Коцура. Київ, 2022. Вип. 45. 132 с.

ISSN 2522–4611

Збірник вміщує статті, що на основі архівних документів та опублікованих матеріалів висвітлюють різні аспекти вітчизняної та всесвітньої історії від найдавніших часів до наших днів. Зокрема, аналізуються питання суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку, деякі історіографічні проблеми, історії науки та техніки тощо.

**УДК 94 (477) (082)
ББК 63.3 (4 УКР) я 43**

«Часопис української історії» зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Paris, France).

Видання індексується Index Copernicus International.

Електронна версія збірника знаходиться на порталі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №10347 від 01.09.2005 р.

© Часопис української історії, 2022

ЗМІСТ

СТАТТИ ТА НАУКОВІ РОЗВІДКИ 7

Дмитро Пуховець

КУРІЯ АНТІОХІЇ НАПРИКІНЦІ IV СТ. ВІД Р.Х. ЗА ПРОМОВАМИ ЛІБАНІЯ
(OR. XLVIII ТА OR. XLIX) 7

Валерій Ластовський

РОДИНА ОСТАФІЯ ДАШКОВИЧА 19

Олексій Балух

ПІВНІЧНІ ВОЛОСТІ МОЛДАВІЇ (БУКОВИНА) В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ
ОСМАНСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ У ПЕРШІЙ
ТРЕТИНІ XVI СТ. ТА ПОЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКОЇ ВІЙНИ 1530–1532 РР. 28

Анатолій Коцур

УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.:
ІСТОРИОГРАФІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ 43

Інна Демуз

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА СУМЩИНИ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ГАЛУЗЕВИХ ОБ'ЄДНАНЬ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. 49

Валентин Доморослий

МАКСИМ КОВАЛЕВСЬКИЙ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ДУМСЬКІЙ
ГРОМАДІ ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1906 р.) 61

Віктор Ткаченко

ПИСАНКА В ЕПІСТОЛЯРІЇ ДОСЛІДНИКІВ ТА РЕСПОНДЕНТІВ 71

Аліна Фрусевич, Галина Коцур

ПОБУТ ТА ДОЗВІЛЛЯ ЖІНОК УКРАЇНИ НА ШПАЛЬТАХ ЖУРНАЛУ
«РАДЯНСЬКА ЖІНКА» (1965–1991 рр.) 79

Марія Георгієва

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ БОЛГАРІЇ
ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 90

Наталія Терес

ТРАДИЦІЙНІ ЗНАННЯ В ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ОХОРОНА ТА ВИКОРИСТАННЯ В БОРОТЬБІ ПРОТИ COVID-19 97

Світлана Єгорова

НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ ВЧЕНИХ В УДОСКОНАЛЕННІ
ВОДНИХ МЕЛІОРАЦІЙ УКРАЇНИ У 1990-Х РОКАХ 108

Галина Сафар'янс

СЕЛЕКЦІЙНА СПРАВА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ, ЗАВДАННЯ ТА ЗДОБУТКИ
(НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ ЗЕРНОВИХ ЗЛАКОВИХ І ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР) 119

РЕЦЕНЗІЇ 129

Олександр Демиденко

АКТУАЛЬНЕ ВИДАННЯ ПРО СЛАВЕТНИЙ ХЛІБОРОБСЬКО-КОЗАЦЬКИЙ РІД
ГАЛАГАНІВ ІЗ ПОЛТАВЩИНИ 129

© **Олексій Балух**
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна
E-mail: a.balukh@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8091-8118>
Researcher ID: R-7967-2016

ПІВНІЧНІ ВОЛОСТІ МОЛДАВІЇ (БУКОВИНА) В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ОСМАНСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XVI СТ. ТА ПОЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКОЇ ВІЙНИ 1530–1532 РР.

Стаття присвячена з'ясуванню військово-політичної ситуації на північномолдавських землях (Буковині) у першій третині XVI ст. під час посилення османської експансії в Центральній-Східній Європі та польсько-молдавської війни 1530–1532 рр. Під час господарювання у Молдавії Богдана III стан польсько-молдавських відносин залишався вкрай напруженим через кровопролитну боротьбу за Покуття, що негативно позначилося на воєнно-політичному становищі прикордонних земель, зокрема теренів Чернівецької та Хотинської волостей. Проте недовге правління господаря Стефана IV Молодого було найпродуктивнішим і відносно найспокійнішим у розвитку польсько-молдавських відносин. Його діяльність забезпечувала як економічну, так і демографічну стабільність по всій країні, в тому числі і на буковинських землях. Зокрема, на північному прикордонні Молдавії в цей час не спостерігалось жодних конфліктів, оскільки молдавський господар не висував претензій на Покуття, щоб не загострювати і так складне зовнішньополітичне становище країни у зв'язку із посиленням експансії з боку Османської імперії. Турецький султан постійно збільшував розмір данини, змушував брати участь у своїх походах молдавські війська, вів інтриги проти молдавських господарів. У період правління Петру IV Рареша знову загострюються польсько-молдавські відносини, зокрема, останній почав вимагати від Польщі повернення території Покуття, що вилилося у чергову польсько-молдавську війну 1530–1532 рр. Територія Буковини зазнала тоді чималих спустошень, були спалені міста Чернівці та Хотин, а населення краю відчувало на собі силу польського гніву. У цій війні Молдавія назавжди втратила Покуття, а становище у державі було вкрай напруженим, оскільки султан Сулейман I прагнув скинути з господарського престолу Петру Рареша.

Ключові слова: Буковина, Покуття, Богдан III, Стефан IV, Петру IV Рареш, Молдавія, Польща, Османська імперія.

© **Oleksii Balukh**
Phd in History, assistant professor
of the Department of History of Ukraine,
Chernivtsi National University
named after Yuri Fed'kovych,
Chernivtsi, Ukraine
E-mail: a.balukh@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8091-8118>
Researcher ID: R-7967-2016

NORTHERN VOLOSTES OF MOLDAVIA (BUKOVYNA) IN THE CONTEXT OF INCREASING OTTOMAN EXPANSION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE FIRST THIRD OF THE XVI CENTURY AND THE POLISH-MOLDAVIAN WAR OF 1530–1532

The article analyzes the the military and political situation in the North Moldavian lands (Bukovyna) in the first third of the XVI century during the intensification of Ottoman expansion in Central and Eastern Europe and the Polish-Moldavian war of 1530–1532. During the reign of Bohdan III in Moldavia, the state of Polish-Moldavian relations remained extremely tense due to the bloody struggle for Pokuttya, which negatively affected the military and political situation in the border lands, including Chernivtsi and Khotyn volostes. However, the short reign of the voivode Stephen IV Young was the most productive and relatively calm in the development of Polish-Moldovan relations. His activities ensured both economic and demographic stability throughout the country, including in the Bukovynian lands. In particular, there were no conflicts on the northern border of Moldova at that time, as the Moldovan voivode did not lay claim to Pokuttya, so as not to aggravate the country's difficult foreign policy situation due to increasing expansion by the Ottoman Empire. The Turkish sultan constantly increased the amount of tribute, forced the Moldavian troops to take part in their campaigns, and conducted intrigues against the Moldavian voivodes. During the reign of Petru IV Raresh, Polish-Moldavian relations intensified again, in particular, the moldovan voivode began to demand from Poland the return of the territory of Pokuttya, which resulted in another Polish-Moldavian war of 1530–1532. Then the territory of Bukovyna was devastated, the cities of Chernivtsi and Khotyn were burned, and the population of the region felt the force of Polish anger. In this war, Moldavia lost Pokuttya forever, and the position in the state was extremely tense, so Sultan Suleiman I tried to overthrow Petru Raresh from the throne.

Key words: Bukovyna, Pokuttya, Bohdan III, Stefan IV, Petru IV Raresh, Moldavia, Poland, Ottoman Empire.

Постановка проблеми. Проблематика даної статті присвячена розгляду та аналізу військово-політичного становища в Дністровсько-Прутському регіоні у період посилення османської експансії в Центрально-Східній Європі в першій третині XVI ст. та останньої спроби відвоювати Покуття під час польсько-молдавської війни 1530–1532 років. Оскільки дана тема в запропонованому ракурсі та в означених хронологічних межах науковцями поки що глибоко не досліджувалася, ряд важливих військово-політичних питань ще чекає свого ґрунтовного і всебічного вивчення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Історія середньовічної Буковини не отримала на сьогоднішній день всебічного та комплексного висвітлення. Дослідженнями певних аспектів проблеми займалися українські науковці [1; 3; 9; 11–13; 15; 22]. Вона частково висвітлена також у роботах польських [27; 34–35], молдавських [4–6; 8] і румунських [24–25; 30; 33] авторів. При розгляді окресленої проблематики найважливішими джерелами є архівні матеріали [23], збірники документів молдавських і румунських літописців [26; 28–29], а також Слов'яно-молдавські літописи [14; 18].

Метою даної статті стало висвітлення основних етапів молдавсько-польсько-турецьких конфліктів у контексті історії Буковини

(території сучасної Чернівецької області) в досліджуваній період, що дозволить по-новому поглянути на військово-політичну історію виділеного регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку XVI ст. між Молдавією та Польщею виникли суперечки пов'язані з територіальними питаннями. Молдавія висувала претензії щодо Покуття, а Польща, у свою чергу, – на всю Молдавію. Водночас активізували свої дії Османська імперія і татари. Розв'язання окреслених складних питань затягнулося на декілька десятиліть, що і призвело до численних прикордонних та міждержавних конфліктів.

Внаслідок військових дій з Польщею у 1506–1510 рр. та підписання мирної угоди Молдавія втратила Покуття, проте питання політичної приналежності останнього залишалось відкритим і основна боротьба була ще попереду.

В цей же час претендент на престол Османської імперії Селім, занепокоєний тимчасовим зближенням Молдавії та Польщі, а також з метою недопущення союзу молдавського господаря Богдана III (1504–1517) зі своїм батьком султаном Баязидом II (1481–1512), віддав наказ кримським татарам здійснювати напади на Молдавію [8, с. 102–103]. Вони майже кожного року з'являлися на молдавських землях, зокрема і на території Буковини [22, с. 55]. Їхній перший набіг відбувся у серпні – вересні

1510 р. [7, с. 130]. Тоді перекопська орда спустошила південь Молдавії [3, с. 35], а також з'явилася реальна загроза нападу на Буковину, проте молдавська армія зуміла відбити цей напад. Наступний набіг стався восени 1511 р., але внаслідок прибуття нечисленної угорської та польської військової допомоги молдавська армія відбила і цей напад [7, с. 130].

У вересні 1511 р. Богдан III змушений був таємно звернутися до турецького султана Баязида II задля протидії татарам і агресивним планам його сина Селіма [7, с. 130]. Господар Молдавії надавав інформацію султану щодо ситуації у сусідніх державах та повідомляв про направлення свого війська до молдавських кордонів на р. Дністер для захисту держави [6, с. 58–59]. Таким чином, Молдавія, наприкінці 1511 – на початку 1512 рр., опинилася у досить важкому зовнішньополітичному становищі.

Зважаючи на це, Богдан III змушений був просити допомоги у монархів Угорщини та Польщі, однак до реальної військової підтримки справа не дійшла. Поляки, у свою чергу, використовуючи скрутне становище Молдавії, продовжували здійснювати прикордонні напади своїх військ на молдавські землі [31, с. 107–108], очевидно, і на Буковину. З огляду на ці факти, молдавський господар вдається до зміни зовнішньополітичного напрямку і переорієнтовується на підтримку Селіма у його змаганнях за османський трон [6, с. 61].

Щоб зупинити татарські набіги, а також покращити становище на міжнародній арені, господар Молдавії наприкінці січня 1512 р. визнає себе васалом Селіма I (1512–1520), який 25 квітня цього ж року стає новим султаном Османської імперії. Богдан III зобов'язується виплачувати харадж (щорічну данину), розмір якого збільшився до 8 тис. турецьких золотих [3, с. 35; 4, с. 58–59; 8, с. 106], на вимогу султана змушений був надавати інформацію щодо становища сусідніх з Молдавією країн і допомагати османам у походах та інших військових діях [5, с. 105; 9, с. 64].

Проте, це не захистило Молдавію від чергового набігу перекопських татар літом 1513 р. Літописець Макарій писав, що «прийшло безліч татар з Перекопу і напали даремно та без попередження на землі Молдавії, і забрали у полон без числа людей і худобу, від Дністра і до Прута, від Кигеча до Хотина,

і всю польську худобу, і мирно повернулися (у свої володіння. – О.Б.)» [18, с. 76]. Отже, татари спустошили територію Буковини, дійшовши до Хотина, забравши велику кількість худоби з польських земель.

Упродовж наступних років молдавський господар докладав максимальних зусиль, щоб зберегти мир з турецьким султаном, а нетривале покращення польсько-молдавських відносин змінилося наприкінці 1514 р. через давні прикордонні суперечки, зокрема через Покуття. Автор поділяє думку чернівецького дослідника О. Масана, який вважав, що «у цей час на буковинсько-покутському і буковинсько-подільському кордоні становище було далеким від ідеального», а також, що «найбільше невдоволення молдавського господаря Богдана III викликали навіть не стільки випадки провокації та ексцесів, скільки агітація, яка була організована польськими старостами у прикордонних районах Молдавії, напевно, передусім на буковинських землях, з метою переманювати місцевих селян у покутські помістя магнатів Ходецьких, що зазнали спустошень під час попередніх прикордонних конфліктів» [13, с. 72]. Поляки вдавалися до таких дій, в основному, щоб повернути населення до Покуття та Поділля, яке раніше переселилося до Молдавії.

Богдан III наприкінці свого правління намагався мирно співіснувати з монархами Польщі, Угорщини та Османської імперії, але весною 1517 р. він несподівано помирає, залишивши своїм наступником на престолі в Молдавії неповнолітнього сина Стефана, який увійшов в історію під зменшувальним іменем Штефаниця або Стефаниця [19, с. 134], після чого у внутрішньому житті держави розпочинається тривала криза.

Стефан IV Молодий (1517–1527), ставши новим господарем у одинадцятирічному віці, не зміг одноосібно правити країною, тому його регентом став Лука Арборе, який очолював пропольську гілку великих бояр у Молдавії [7, с. 131; 19, с. 134], був одним із найбільших землевласників у Молдавії, а також «портарем Сучави», тобто командуючим військами та фортецею, мужньо захищаючи стольний град у 1497 р. під час нападу польського короля Яна I Ольбрахта. Перед смертю Стефана III він очолив боярську опозицію, яка прагнула обмежити владу господаря. За

вернулися
б]. Отже,
ини, дій-
кількість
давський
иль, щоб
нетрива-
х відно-
ез давні
з Покут-
дослід-
цей час
сько-по-
талеким
ьше не-
Богдана
прово-
ула ор-
трикор-
едусім
анюва-
агнатів
зас по-
с. 72].
вному,
Поді-
її.
зя на-
рхами
її, але
є, за-
олі в
який
енем
після
ючи-
став-
тому
ую,
кий
р у
м із
та-
ним
очи
ль-
ер-
ю,
За

Богдана III Л. Арборе зумів зберегти посаду сучавського портаря [20, с. 117].

Уже 2 грудня 1517 р. від імені нового господаря молдавська боярська рада укладає з Польщею нову союзну угоду [26, с. 502–507], згідно якої підтверджується та поновлюється перемир'я між Сигізмундом I з Молдавією. В обов'язки польського короля входив захист молдавських земель, в т.ч. і території Буковини, від турецько-татарських набігів, а також гарантія політичного притулку, у разі потреби, для Стефана IV та його брата Петра у Польщі на випадок втрати влади у державі. Щодо обов'язків господаря Молдавії, то він, у свою чергу, не повинен був допомагати польським супротивникам, особливо Османській імперії. При цьому за Молдавією та її господарем зберігалося включене ще до польсько-молдавської угоди 1499 р. право перейти на бік османів у випадку їх військової переваги. Однак, частина прихильників господаря Стефана IV скептично поставилася щодо політичної та військової підтримки з боку Сигізмунда I, а останній пункт угоди свідчив про їхню невпевненість у силі антиосманської коаліції, і мали рацію, оскільки впродовж наступних років ці побоювання молдавських бояр справдилися.

Хоча поляки видали текст попереднього варіанту цієї угоди у м. Вільно на початку грудня 1517 р., остаточний її варіант затвердили лише 9 березня 1518 р. на Краківському сеймі [26, с. 502–514]. Молдавський примірник угоди був затверджений та виданий іще пізніше, а саме 4 травня 1518 р. у м. Хирлеу [26, с. 491–496]. Важливим пунктом угоди стало підтвердження і відновлення обов'язків щодо взаємодії буковинських, подільських і покутських старост на кордоні Молдавії та Польщі [26, с. 495, 506, 512–513]. Незмінними залишалися обов'язки старост Чернівців і Хотина з молдавського боку, а також Кам'янця та Коломиї з боку Польщі, проте староста Сорок, який згадувався в аналогічній угоді від 1510 р. [28, с. 617], у даному договорі уже не фігурує. Таким чином, наприкінці 1517 – на початку 1518 рр. була укладена мирна польсько-молдавська угода, яка на певний час врегулювала двосторонні відносини, але знову проблема Покуття залишилася невирішеною.

Селім I, довідавшись про непокору молдавського господаря і поновлення мирно-

го договору Молдавії з Польщею, у серпні 1518 р. скеровує татарські загоны у Молдавію. Вони перейшли р. Дністер та дійшли до гирла р. Прут – містечка Щербанки, піддавши значному спустошенню молдавські землі. Як пише молдавський літописець Макарій, «у серпні місяці прийшов Алб солтан з Перекопа із безліччю поганих татар, і перейшли вони річку Дністер, і дісталися р. Прут, і почали плюндрувати навколишні землі за їхнім звичаєм» [18, с. 77]. Стефан IV наказав збирати війська і направив великого ворника П. Карабецу до р. Прут, щоб заступити татарам шлях до відступу [36, с. 71]. У Молдавсько-німецькому літописі зазначалося, що: «14 серпня прийшли татари в Молдавську землю, перш за все на містечко в гирлі Пруту – Щербанка; тими татарами командував Алб султан і наказав землю спалювати. А Стефан воєвода військо своє збирав і пішов на нього по горі над Прутом один. І послав до Карабецу, великого свого ворника, щоб перейшов Прут з усією Нижньою Країною (з військами всієї Південної Молдавії. – О.Б.) до нього. І наказав йому, щоб у понеділок на світанку вдарити на татар. І був, і ударив той ворник на них, побив їх і багато вбив, а живих взяли у полон дуже багато, і полонили двох мурз великих, а інших гнали та били по полю, вбиваючи та рубаючи до самого Дністра, так що тільки з невеликим загоном втік той Алб султан. А Стефан воєвода повернувся до Хирлоу (Хирлеу. – О.Б.) тому, що і самий брав участь у тій битві» [14, с. 121]. Отже, молдавські військові загоны на чолі з ворником Петру Карабецу та особисто Стефаном IV оточили татар і розгромили їх на р. Прут, переслідуючи аж до Дністра.

За договором від 2 грудня 1517 р. польський король зобов'язувався захищати молдавські землі, проте жодної допомоги під час нападу татар поляки так і не надали. У цей час Сигізмунд I одружувався із донькою міланського князя Йоана Сфорци – Боною, яку тоді ж коронували [21, с. 912], був зайнятий власними справами і не мав часу або бажання надати військову допомогу союзній Молдавії у боротьбі із татарами.

Незважаючи на це, 7 серпня 1519 р. молдавський господар і Сигізмунд I уклали додатковий польсько-молдавський договір щодо торгівлі та врегулювання прикордонних вза-

ємовідносин [26, с. 516–520], зокрема, який зобов'язував «зберігати між обома сторонами пограничного права» [26, с. 516–517]. У даній угоді поряд із польськими посадовцями – старостою галицьким, коломиїським і снятинським Отто Ходецьким, стольником кам'янецьким Миколаєм Іскшицьким згадуються і молдавські, зокрема хотинські старости Гринкевич і Талаба, а також Петріка, староста чернівецький [26, с. 516–517]. Згадка у документі очільника покутських земель свідчила про приналежність Покуття до Польщі, а також те, що Молдавія утрималася від висування претензій щодо цих спірних територій.

Делегати з Польщі та Молдавії домовилися проводити кожного року два «сейми»: перший на празник св. Трійці на березі р. Дністер навпроти Хотинського замку, а другий – на Колачині, неподалік міста Снятин, через два тижні після першого [26, с. 517]. Ці «сейми» мали проводитися одного року на польському прикордонні (на Колачині), а наступного року на молдавській землі, під Хотиним [11, с. 114]. Узгоджувалися і механізми подання та розгляду звичайних скарг, зокрема, щодо осіб звинувачених у «лиходійстві», спільні дії по оперативному реагуванню внаслідок вчинення злочинів, зокрема полякам дозволялося вільно заходити у молдавські землі, щоб спіймати злочинців «на гарячому» і повернути свій товар [26, с. 518–519]. Також визначалися можливі спільні заходи щодо розшукування зловмисників та їхнє покарання, встановлювалися покарання виявлених гвалтівників із визначенням суми грошових штрафів за це «злочиння» [26, с. 520].

Водночас, інший гарант цілісності Молдавії – новий угорський король Людовик II (1516–1526) у березні 1519 р. уклав перемир'я з Османською імперією терміном на три роки. У ньому був пункт і щодо Молдавії, який фіксував стан її відносин з Османською імперією та обумовлював її залежність від Порти платою данини, пекшеша та виконанням інших зобов'язань, тому серед перерахованих земель на боці короля Угорщини Молдавська держава не фігурує [8, с. 107; 17, с. 135]. У цьому ж році, а саме 1 жовтня 1519 р. з султаном Селімом I уклав мирний договір і польський король Сигізмунд I. Перемир'я було укладено на три роки, починаючи

з 25 вересня 1519 р. Цей акт підтверджував положення про союз Порти з Польщею [23, с. 1]. А в 1520 р. Сигізмунд I уклав союзну угоду ще із Кримським ханством [16, с. 143]. Отже, Угорщина та Польща, які були молдавськими союзниками, почергово уклали мир з Османською імперією, залишивши Молдавію сам на сам із небезпечним ворогом. Разом з тим, монархи обох держав прагнули не випустити Молдавію з її північними волостями зі сфери своїх політичних інтересів.

Проте, починаючи з 1520 р., ситуація у Центрально-Східній Європі різко змінюється. Це пов'язано із приходом до влади в Османській імперії нового султана Сулеймана I (1520–1566), який прагнув значно розширити політику експансії османів у Європі. Він розглядав молдавського господаря як свого васала, змушуючи Стефана IV взяти участь у поході на Угорщину. Наприкінці 1520 р., у відповідь на ці вимоги, останній почав сповіщати султана про становище справ у сусідніх державах. У 1521 р. Порта вимагала участі молдавського війська у поході на Трансильванію, проте господар і боярство Молдавії, підкупивши султанських послів, мотивували свою відмову від участі в даній події загрозою нападу з боку татар і Польщі, а також надали повну інформацію щодо своїх сусідів. [8, с. 107–108; 16, с. 143–144]. Таким чином, над Угорщиною нависла загроза османського завоювання, а боярський уряд Молдавії на чолі з Л. Арборе за допомогою підкупів старався залишити державу осторонь експансіоністських планів султана. З метою протидії османській загрози вони підтримували хороші стосунки з Польщею. Отже, в умовах важкого зовнішньополітичного становища у Молдавії господар Стефан IV і гадки не мав про відвоєнування Покуття.

У грудні 1522 р. у Кракові відбулася зустріч короля Сигізмунда I із молдавською делегацією на чолі з послом Лукою Кирже [30, с. 239]. На нашу думку, його основною метою було здобути підтримку з боку Польщі у боротьбі господаря з боярською опозицією на чолі з Л. Арборе. Л. Кирже сповістив короля щодо османських намірів захопити Угорщину, а також висунув пропозицію об'єднати сили проти загрози з боку османів [8, с. 108–109]. На цій зустрічі згадано і про взаємодію поль-

сько-молдавських старост на прикордонні, зокрема, на ділянках між буковинськими, покутськими та подільськими землями не фіксувалося «скарг» або проблем [26, с. 539–540]. Отже, дані факти свідчать про виконання попередніх домовленостей щодо співробітництва старост Чернівців та Хотина зі старостами земель Поділля і Покуття.

У внутрішньополітичному житті Молдавії в цей час намітилися кардинальні зміни, назрівав державний переворот. Авторитет Л. Арборе та його пропольська політика викликали невдоволення молодого господаря. Досягнувши шістнадцяти років у 1523 р., уже повнолітній господар Стефан IV відмовляється від свого регента та бере всю повноту влади в країні у свої руки. Проте такий розвиток подій викликав відкритий опір боярської верхівки та самого Л. Арборе. Прийшовши до влади, молодий господар звинуватив старого вельможу в шахрайстві та зраді, а у квітні 1523 р. Л. Арборе було схоплено і страчено [2, с. 272; 19, с. 134]. Невдоволені бояри влаштували виступ проти Стефана IV. Убивство господаря було сплановано на 7 вересня 1523 р. Проте останній, довідавшись про заколот, жорстоко розправився з його учасниками [36, с. 72]. У Молдавсько-німецькому літописі зазначалося, що: «Господь Бог йому допоміг, і повбивав їх (заколотників. – О.Б.) і деяких захопив: Костю, пиркелаба нямецького, Максима вістернака та Івана логофета і наказав їх стратити в місті Роман. Однак деякі (з них. – О.Б.) втекли до Угорщини» [14, с. 121]. Втеча частини молдавського боярства, яка виступила проти посилення влади Стефана IV, до Польщі, а також відмова польського короля видати їх господарю Молдавії призвели до чергового погіршення польсько-молдавських взаємовідносин [16, с. 145].

Водночас, щоб тримати всю країну та її господаря Стефана IV у напрузі, султан Сулейман I вирішив направляти до Молдавії білгородських та кримських татар [6, с. 76]. Їхні набіги відбулися у 1523 і 1524 роках. Вони вбивали, грабували та полонили тисячі людей, очевидно і з теренів Буковини. Але влітку 1523 р. молдавські війська розбили майже 4 тисячний турецько-татарський загін. До Стамбула і Бахчисарая були направлені молдавські послы із проханням припинити ту-

рецько-татарські набіги, однак вони не дали результату [8, с. 109].

У 1524 р. татарська орда поверталася із походу на Галичину і Поділля з численним ясиром і хотіла через молдавські землі повернутися у Причорномор'я [21, с. 913–914]. Проте війська Стефана IV не пропустили їх і завдали поразки на буковинських землях. Молдавський літописець Макарій згадував про розгром татар на Буковині: «У 1524 р. розбив Стефан воєвода персів (татарів. – О.Б.) на Пруті, поблизу Тарасівців, які поверталися від ляхів (з Покутських земель. – О.Б.)» [18, с. 79]. Інший літописець Г. Уреке також згадував про розгром загону османів біля Тарасівців [36, с. 72]. Тоді село Тарасівці належало до Хотинської волості.

Розгром татар, які поверталися з походу на Польщу, Сигізмунд I повинен був розцінити як готовність Молдавії до спільних антиосманських дій. Однак король Польщі, як молдавський союзник, знову не надав їй військової допомоги. Таким чином, татарські напади на молдавські землі у 1519, 1523 і 1524 рр. сприяли посиленню її залежності від Порту, а також вплинули на використання військового потенціалу Молдавії з метою відсічі загарбанням та підкоренням Центрально-Східної Європи. Свідченням того, що польський король, який вважався союзником молдавського господаря, не бажав надати йому військової допомоги, є факт укладання перемир'я з Османською імперією у 1525 р. на три роки, яке згодом продовжили ще на п'ять років. Його основною метою було нормалізувати відносини з Портою, а на Молдавію Сигізмунд I не зважав [1, с. 180].

З 1526 р. погіршилося зовнішньополітичне становище Молдавії через конфлікт Стефана IV із господарем Валахії Раду V Афуматі (1525–1529). Причинами стали одруження останнього на Роксанді, доньці валаського екс-господаря Нягоє Басараба (1512–1521); інтриги молдавських бояр, які втекли у Валахію після подій 1523 р., а також проти Стефана IV був вороже налаштований султан Сулейман I, якого закликав на допомогу Раду V. Очевидно, не сподіваючись на підтримку з боку Польщі та побоюючись османських репресій, молдавський господар на початку 1526 р. відправив своїх послів до короля Угорщини зі звісткою, що Порто готова до виступу проти нього [17, с. 146].

Коли Сулейман I рушив у похід на Угорщину, Стефан IV розташував своє військо поблизу кордонів з Польщею, очевидно на території Буковини. Така позиція дозволяла молдавському господареві пояснити султану свою поведінку наміром з'єднатися із татарами для атаки на Польщу, щоб Сигізмунд I не зміг надати допомогу угорському королю. Людовику II господар Молдавії повідомляв через свого посла, що готується відбити напад татар на державу. Все це було використано і польським королем як аргумент не прибуття на допомогу Угорщини [16, с. 146]. Отже, господар Стефан IV, використовуючи політику маневрування у молдавсько-турецько-угорсько-польських відносинах, так і не взяв участі у переможній для осман битві під Мохачем у 1526 р. [10, с. 64], проте основним наслідком втрати такого потужного союзника як Угорщина було посилення залежності Молдавії від Порту.

Поразка Угорщини також сприяла активізації дипломатичної діяльності Австрії у Карпато-Дністровському регіоні. На початку січня 1527 р. Фердинанд I Габсбург направив свого посла до Молдавії, який у Хотині вів переговори з господарем Стефаном IV щодо його участі у антиосманській боротьбі [8, с. 111; 17, с. 146]. Проте, уже 14 січня 1527 р. молдавський господар несподівано помер, безпосередньо перебуваючи у Хотинській фортеці. Він правив країною 9 років та 9 місяців і був похований, як його попередники, у Путнянському монастирі на півдні Буковини [36, с. 73]. На думку автора, Стефана IV отруїли власні бояри. Підтвердженням того, що зовнішньополітична діяльність молдавського господаря в основному була направлена на зближення із державами-сусідами Молдавії є згадка у Молдавсько-польському літописі, що «при Стефані країна (Молдавія. – О.Б.) була в мирі зі всіма сусідами» [14, с. 121]. Загалом господарювання Стефана IV Молодого було найпродуктивнішим і відносно найспокійнішим у розвитку польсько-молдавських відносин. Зокрема, на північному прикордонні Молдавії в цей час не спостерігалось жодних конфліктів, оскільки молдавський господар не висував претензій на Покуття, щоб не загострювати і так складне зовнішньополітичне становище країни у зв'язку із посиленням експансії з боку Османської імперії.

Після смерті Стефана IV новим господарем Молдавії став Петру IV Рареш (1527–1538). Упродовж перших років свого правління він продовжив зовнішньополітичний курс попередніх господарів, який полягав у зміцненні взаємовідносин із сусідніми державами, зокрема з Польським королівством, яке на той час було однією із наймогутніших та найзаможніших держав Центрально-Східної Європи. Переслідуючи цю мету, Петру IV відправляє своїх послів до Кракова на переговори із Сигізmunдом I. Зокрема, учасниками молдавської делегації були чернівецький староста Тома Барновський, а також хотинський староста Влад Хотинський. Наслідком їхньої діяльності було укладання нової польсько-молдавської союзної угоди від 12 травня 1527 р. [15, с. 189; 29, с. 733–738]. Вона у загальних рисах дублювала положення угоди 1518 р., але доповнювалася конвенцією, що зачіпала питання співпраці та повноважень старост на польсько-молдавському прикордонні, а також проблем торгівлі та митних зборів. У ній йшлося про досягнення нових домовленостей у співробітництві посадових осіб у польсько-молдавському прикордонні. На думку автора, досягнення цих домовленостей щодо польсько-молдавського співробітництва на прикордонні пов'язано з тим, що на ділянці брацлавсько-сороцького кордону, на відміну від кордону Чернівецької та Хотинської волостей з Покуттям та Поділлям, спостерігалися певні конфлікти. Зокрема, було домовлено, що «староста сороцький повинен бути на сеймі в Хотині сам особисто або там, де буде проведено і спеціально призначено сейм», заздалегідь підготувавши перелік скарг [29, с. 734–735]. Таким чином, починаючи з 1519 р., двосторонні польсько-молдавські «сейми» проводилися щорічно та стали незмінно дієвою інституцією [11, с. 115].

Угодою також передбачалося проведення судових засідань щодо стягнення боргів, накладання та повернення штрафів тощо. Зокрема, з питань прикордонних конфліктів було передбачено штраф за нанесення тілесних ушкоджень [29, с. 734]. У випадку вбивства чи смерті через поранення передбачався грошовий штраф для підданих польського короля і молдавського господаря, а також для злочинців, які не належали до шляхетського

і господа-
ш (1527–
юго прав-
елітичний
полягав у
німи дер-
лівством,
гутніших
ьно-Схід-
Петру IV
на пере-
часника-
івецький
к хотин-
аслідком
юї поль-
12 трав-
. Вона у
ія угоди
ією, що
важаєнь
прикор-
митних
і нових
адових
рдонні.
ввлено-
вробіт-
, що на
ну, на
Хотин-
и, спо-
, було
пови-
то або
ризна-
ерелік
чина-
мдав-
стали
.
еден-
ргів,
ощо.
іктів
ілес-
бив-
ався
кого
для
кого

стану [29, с. 737]. Були узгоджені оперативні дії щодо виявлення злочинців, зокрема, полякам дозволялося вільно заходити у молдавські землі. Також передбачалося затримувати і видавати злочинців, «які своїх панів вбивали та втекли до Волощини (Молдавії. – О.Б.)». Обов'язком чернівецького та хотинського старост було «їх зловити, якщо вони будуть в їхніх староствах» чи «зловити й утримувати до наступного прикордонного сейму» [29, с. 738]. Швидше за все, це були повсталі селяни, які вбивали польських панів і втікали до прикордонних молдавських земель, очевидно, що на терени Чернівецької або Хотинської волостей.

Таким чином, у перший рік свого господарювання Петру IV Рареш врегулював відносини з польським королем Сигізмундом I і налагодив співробітництво польських та молдавських старост на прикордонних землях, забезпечивши тим самим недоторканість північних теренів Молдавії, зокрема, Чернівецької та Хотинської волостей. Проте питання політичної приналежності Покуття залишалось і надалі невирішеним.

Петру IV Рареш прагнув стабілізувати внутрішньополітичне становище держави, впорядкувати фінансові справи, що сприяло збільшенню грошових надходжень до державної казни, а також активізувати зовнішню торгівлю. Його централізована політика сприяла підтримці господаря дрібними, середніми і частиною служилих бояр та міщан, а також представників військовозобов'язаного стану. Вони були вірні господарю та зацікавлені у сильній господарській владі [8, с. 111].

За умовами польсько-молдавської союзної угоди 1527 р. Польща повинна була надавати військову допомогу Молдавії у боротьбі з Портою. Проте їхня допомога, в основному, зводилася до захисту саме польських, а не молдавських земель від турецьких-татарських набігів. Тобто, Польща не бажала псувати відносини з Туреччиною і такої допомоги не надавала. Тому Петру Рареш змушений був виконувати султанські накази [6, с. 80] та погодитися на збільшення сплати щорічної данини турецькому султану з 8 до 10 тис. золотих [17, с. 138]. Молдавія не була спроможна власними силами платити всю суму, тому господар провів додаткові переговори з королем Сигізмундом I щодо надання йому

грошової допомоги для виплати данини [8, с. 112]. Відмова польського короля надати матеріальну допомогу державі стала приводом для нових польсько-молдавських конфліктів.

На 1528 р. Петру IV Рареш планував проведення переговорів з польським урядом щодо проведення з'їзду представників обох сторін у зв'язку із появою проблем на молдавсько-польському кордоні. Щоб врегулювати прикордонні конфліктами мирним шляхом уже в березні 1528 р. до Молдавії був направлений коронний маршал Станіслав Ходецький. Разом із молдавським господарем вони домовилися про скликання «спеціальної конференції» за участю польських і молдавських комісарів. Польську сторону повинен був представляти львівський каштелян – Єжи Крупський. Проте, з певних причин він не зміг виконати цю місію. Відсутність польського представника упродовж 1528 р. молдавський господар сприйняв як власну образу [24, с. 116] і в цьому ж році молдавани захопили чотири села на Покутті [34, с. 86]. У 1528 р. господар Молдавії, а також деякі чиновники почали все частіше жалітися королю Сигізмунду I щодо насильств з боку польської шляхти у прикордонних молдавських землях, зокрема на теренах Буковини. На початку 1529 р. відбулося ще більше загострення ситуації. Петру Рареш направив свого посла до польського короля. Вони домовилися щодо проведення змішаної комісії на 28 березня 1529 р. [24, с. 116–117]. Запланованого з'їзду комісарів Польщі та Молдавії для вирішення прикордонних суперечок у Гаврилівцях та Хотині у 1529 р. так і не відбулося у зв'язку із протокольними непорозуміннями та через представників польської делегації, які знову не з'явилися на «спеціальну конференцію» [34, с. 86]. Упродовж кількох років продовжувався активний обмін кореспонденцією між Сигізмундом I і молдавським господарем, у якій вони аргументували своє право на володіння територією Покуття. Проте, ні проведення переговорів, ні листування не принесли бажаних результатів [12, с. 193–194]. У 1530 році стосунки на кордоні стали ще жорсткішими. Петру Рареш надсилав групи найманих злочинців, які спалювали польські поселення, переслідували та грабували населення, поширювали фальшиві гроші [34, с. 86]. Відтоді ситуація на польсько-молдав-

ському прикордонні два роки була неспокійною. Отже, співробітництво старост на кордоні Буковини з Покуттям і Поділлям тривало недовго, змінившись на чергові військові конфлікти. Взаємними були скарги на шкоду від обох суб'єктів і поляків, і молдаван.

Петру IV, стабілізувавши внутрішньополітичне ситуацію у Молдавії, щоб позбавити країну від зазіхань з боку султана Сулеймана I, спробував знайти союзників у протидії Порті [3, с. 35]. Наприкінці 20-х рр. XVI ст. активні обміни посольствами розпочинаються між Сучавою та Москвою. Вони призвели у 1529 р. до укладення молдавсько-московського воєнно-політичного союзу, який спрямовувався на протидію Польщі. Невдовзі до союзу між Василем III і господарем Молдавії приєдналося Кримське ханство [6, с. 67]. Таким чином, союз із Московською державою сприяв захисту південно-східних кордонів Молдавії від набігів татар, а північні – від Польщі, що дало можливість Петру IV Рарешу зосередити свою увагу на підготовці до можливих військових дій з Портою в умовах зростаючої експансії з їхнього боку.

У військовому конфлікті між Фердинандом I та Яношем Запольяї за угорський престол молдавський господар спочатку підтримав Габсбургів. Проте після того, як Фердинанд I почав висувати територіальні претензії щодо Молдавії, Петру Рареш у 1529 р. уклав союз і перейшов на бік Яноша Запольяї, який у знак подяки підтвердив його право на старі володіння у Трансільванії та подарував фортеці Унгураш і Родну та місто Бистрицю [16, с. 147]. 22 червня 1529 р. у битві поблизу Брашова молдавські війська, до складу яких входили, очевидно, і воїни з Чернівецької та Хотинської волостей, на чолі з ворником Грозавом завдали поразки армії Фердинанда I та сприяли перемозі Яноша Запольяї [2, с. 272–273]. Успішні дії молдавського господаря у Трансільванії, а також територіальні надбання, отримані від Угорщини, сприяли посиленню влади Петру IV Рареша. Одруження його доньки із майбутнім господарем Валахії Владом VIII Вінтілою (був валаським господарем у 1532–1535) певною мірою зміцнило зовнішньополітичне становище Молдавії [17, с. 139]. Усе це дозволило молдавському господарю впевнено розпочати вирішення ста-

рих територіальних суперечок із Сигізмундом I, хоча основною метою Петру IV Рареша, на нашу думку, було повернення до складу Молдавії території Покуття.

На початку 1530 р. розпочався черговий польсько-молдавський конфлікт. Внаслідок переорієнтації, а також зміцнивши зовнішньополітичне становище держави, влітку 1530 р. господар Петру Рареш переходить до активних дій та розпочинає висувати територіальні вимоги польському королю. У серпні цього ж року він зажадав повернення Покуття, землі, яка нібито належала йому і була загарбана Польщею [27, с. 14]. Молдавський літописець Макарій писав, що Рареш направив молдавських послів до Сигізмунда I, домагаючись «отческое ему достояние возвратить» [18, с. 83], очевидно, малися на увазі саме покутські землі, завойовані Стефаном III у 1502 р. та віддані полякам як весільний подарунок у 1505 р. Богданом III.

Отримання негативної відповіді щодо «повернення» території Покуття, а також попередня відмова про надання грошової допомоги Молдавії змусили Петру Рареш вдатися до окупації покутських земель. Румунські та польські дослідники зробили висновок про те, що анексія Покуття була заздалегідь дипломатично підготовлена і спланована. Територію Покуття господар планував перетворити на «стратегічну зону оборони» [24, с. 117]. До всього цього можна додати і внутрішньополітичну ситуацію у Молдавії. Йдеться про напружені відносини між господарем і боярською опозицією. Щоб запобігти боярам вести свої інтриги проти нього у державі та за її межами, господар намагався зацікавити їх повернути покутські володіння, прибутки від яких повинні були допомогти виконувати зобов'язання щодо Османської імперії, які стали останнім часом надзвичайно обтяжливими [24, с. 117–118]. А повернення Покуття могло б означати перемогу над Польщею і піднести авторитет Петру Рареша.

Петру Рареш звернувся також за допомогою до турецького султана для вирішення «покутського питання». Сулейман I, занепокоєний зближенням польського короля з Габсбургами, дав згоду на окупацію Покуття [35, с. 102–103]. Таким чином, над південно-східними кордонами Польщі знову нависла загроза молдавського нападу.

гізмундом
Рареша, на
паду Мол-
черговий
Внаслідок
звнншньо-
гу 1530 р.
до актив-
торіальні
ні цього
тття, зем-
агарбана
тописець
молдав-
гаючись
ть» [18,
е покут-
1502 р.
рунок у
до «по-
к попе-
помоги
до оку-
польські
у анек-
іатично
Покуття
категіч-
о цього
туацію
юсини
). Щоб
ни ньо-
магав-
лодін-
юмог-
нської
чайно
нення
Поль-
омо-
ення
непо-
Габ-
і [35,
схід-
гро-

Військові дії по захопленню Покуття розпочалися у першій декаді грудня 1530 р. [35, с. 110–113]. За підрахунками сучасників, на момент вторгнення на Покутті було до 300 сіл і 15 міст. Серед них Коломия, Снятин, Гвіздець, Уторопи, Тлумач, Заболотів, Михальче, Кутиська, Тисмениця, Ольшаниця, Вікно, Чешибіси (зараз Єзупіль) та ін. Оборона Покуття на той час не була організована належним чином. Раніше невеликі замки в Снятині, Коломиї та інших містах, зруйновані під час попередніх нападів, так і не були відновлені. Тільки у Гвіздці був невеликий дерев'яний замок, придатний до оборони [27, с. 15].

30 листопада 1530 р. Петру Рареш із військом залишив Ботошани і рушив на захід до Серета, де виїхав на Чернівецьку дорогу. У Чернівцях, форсувавши р. Прут, вирушив до Снятина. 4 грудня замок і місто, оточене валом, було легко завойоване і спустошене молдавськими військами [34, с. 91–92]. Наступного дня у Заболотіві господар Молдавії відправив частину своїх військ на захоплення Гвіздця та Городенки, а сам із рештою війська пішов до Коломиї, де легко здобув Коломийський замок і пограбував місто [34, с. 93]. Залишившись у Коломиї, він 6 грудня направив підрозділи хотинської та чернівецької кінноти через с. Мишин та с. Яблунів до Уторопів, Пістиня та Косова. Захопивши їх, вони через Рожнів та Заболотів повернулися до Коломиї. У захоплених містах були залишені молдавські залоги [34, с. 94–95]. А тим часом двохтисячний молдавський відбірний загін, забезпечений артилерією, досяг Гвіздця. Маленький замок хоча був дерев'яний, але перебував у хорошому стані. Гвіздець взяли штурмом 7 грудня [34, с. 96]. Станіслав Гурський повідомляв королю Сигізмунду I, що господар «Коломию з усіма землями Покуття та Гвіздецьким замком, завойовано силою та захоплено, розмістивши там свої залоги» [33, с. 108]. Не зустрівши серйозного опору, молдавські війська дійшли аж до Галича. Проте, за Галич королю не довелося турбуватися, оскільки 12 грудня прийшов лист від О. Ходецького, в якому він запевнив монарха, що замок був так добре укріплений, що не міг потрапити до рук ворога. Одночасно було зрозуміло, що коронне військо занадто мале, щоб зупинити молдавське вторгнення [34, с. 100].

Таким чином, на 11 грудня 1530 р. війська Петру Рареша окупували все Покуття аж до Галича. Очевидно, у його планах було захоплення багатого міста Львів та Кам'янець.

Проте, звістка про просування польської армії, кількість якої була невідома, змусили молдавські війська відступити. Наприкінці грудня Петру Рареш стояв із 5-ти тисячним військом під Кам'янцем. Без сторонньої допомоги штурмувати високі кам'яні стіни та вежі було неможливо. Тому він змушений був повернутися із здобиччю до Молдавії у напрямку Хотина, почавши переправлятися через сковану льодом р. Дністер. Під час переправи залишків молдавських військ на них напали 1,4 тис. польських воїнів. Жодного опису битви, яка відбулася 31 грудня на лівому березі Дністра перед Хотинським замком, не збереглося. Відомо лише, що вона закінчилася важкою поразкою польських військ. Втрати поляків були від 20 до 35%. На думку М. Плевчинського, поляки, вступивши у бій на льоду, потрапили під вогонь молдавських стрільців, а кавалерія, розміщена на узліссі на відстані одного кілометра до берега Дністра, дісталися до місця битви надто пізно [34, с. 109–110]. Таким чином, Петру Рареш зумів переправитися через Дністер і повернувся у Сучаву переможцем, окупувавши та пограбувавши багате Покуття і завдавши поразки полякам у відкритому бою.

Захоплення Покутської землі військами Петру Рареша відбулося у рамках антигеллонської коаліції з «мовчазної згоди турецького султана». Проте султан почав вести подвійну гру і задовольнив прохання польського короля Сигізмунда I щодо звільнення польських володінь від молдавських військ.

Тому незабаром, у серпні 1531 р., поляки починають витісяти війська Петру Рареша з Покуття. Перегрупувавши свої сили, він знову на чолі молдавського війська рушив проти Польщі, але поляки перестріли його поблизу покутського містечка Обертиня та 22 серпня цього ж року завдали переважаючому кількісно молдавському війську нищівної поразки [13, с. 76; 19, с. 136; 34, с. 169]. До речі, відомий український історик А. Жуковський, описуючи дані події, невірно подає датування даної битви, а саме 22 січня 1531 р. [9, с. 65].

Зокрема, у Молдавсько-польському літописі згадується, що «Петро воевода во-

ював землю Польську, тричі спалював Покуття та поблизу Серета наших (поляків. – О.Б.) побив. Але біля Обертина добре отримав від поляків по голові, так що й сам ледь врятувався, а всю здобич та зброю, яку мав із собою, відібрали» [14, с. 122].

У відповідь на події 1530 р. поляки не зупинилися, а спустошили Чернівці, Хотин та інші міста і села на території між верхів'ями Сучави і Середнім Дністром [36, с. 76]. Однією з причин поразки військ молдавського господаря була зрада певної частини великих бояр, які усвідомили, що перемога господаря в цій битві ще більше посилить авторитарну владу Петру Рареша.

Після поразки під Обертином молдавський господар бажав стратити зрадників, одним з яких був хотинський староста Влад. Проте подолати боярську опозицію йому було не до снаги, а в процесі подальшої боротьби вона проявилася ще більше [8, с. 116].

Польський король розумів, що напади на Покуття продовжаться і це не остання перемога, але можливі й поразки. Тому Сигізмунд I направив до Стамбула своє посольство, якому доручив просити султана Сулеймана I, щоб той заборонив Петру Рарешу як своєму васалу нападати на Покуття. Султан відповів, що це захоплення є самовільним і господар буде покараний, бо він є васалом Порти. Але і Петру Рареш направив молдавських послів до султана, які надали свою інтерпретацію подій 1530–1531 рр. Тому Османська імперія підтримала Молдавію й наказала Сигізмунду I негайно звільнити молдавські землі. На думку автора, мова мала йти саме про терени Буковини, які в 1531 р. поляки спустошили і могли її утримувати задля того, щоб відплатити молдавському господарю за напад на Покуття. Однак і в цьому випадку проявилася подвійна гра султана, який почергово підтримував то одну, то іншу країну.

У 1532 р. продовжено перемир'я між Московією та Вільно, тому це стримувало Московію від активних воєнних дій, спрямованих проти Сигізмунда I. У результаті цього Молдавія налагодила спільні дії з Кримським ханством проти Ягеллонів. У 1532 р. кримський хан Саадат-Гірей пішов походом на Литву. Через своїх послів він повідомив Петру Рареша про похід і запропонував йому теж піти

війною у литовські землі одночасно. У Польщі були надзвичайно стурбовані таким перебігом подій [6, с. 84]. Можливо, у рамках цього походу на початку 1532 р. молдавські військові загони вщент розбили великий загін польської кінноти поблизу Тарасівців [13, с. 76; 32, с. 1050–1053].

Розпочавши воєнні дії проти Польсько-Литовської держави у межах антиягеллонської боротьби, Петру Рареш водночас брав участь у польсько-молдавських переговорах щодо Покуття, які велися практично постійно. На них були присутні османські послы, представники Я. Запольяї та інші. Проте вони затягувалися на невизначений термін і врешті-решт ні до чого не призвели, що відповідало османським задумам [8, с. 117–118].

Ситуація для Петру Рареша погіршувалася ще й тим, що на початку 1533 р. Польща та Османська імперія уклали між собою перемир'я. Цим договором султан закріпив право сюзеренітету над Молдавією, а також обіцяв Сигізмунду I врегулювати польсько-молдавський конфлікт на його користь [8, с. 118]. Також був укладений шлюб між донькою польського короля – Ізабеллою та Я. Запольяї [25, с. 111]. Ці політичні події відіграли важливу роль не лише в еволюції міжнародних відносин на даній території, а й для зовнішньої ситуації як Молдавії, так і для північномолдавських земель, на теренах яких значний відсоток населення складали українці.

І все ж, як не дивно, Петру Рареш робить чергову спробу налагодити відносини з королем Польщі. Влітку 1533 р. через польського посла було передано послання королю про те, що господар все знає про зносини Стамбула і Кракова, тому пропонує відмовитися від союзу із султаном і вступити до антиосманської боротьби. Господар зобов'язувався також закінчити військові дії проти Польщі, якщо Сигізмунд I надасть Молдавії винагороду за Покуття і грошову допомогу. Але останній відмовився задовольнити ці вимоги Петру Рареша [8, с. 118–119].

Водночас, у 1532–1534 рр. венеціанський авантюрист Алоїзіо Грітті, протеже великого візиря, спробував встановити свою владу в Угорщині та Трансільванії, а для своїх синів він вибрав Молдавію та Валахію. Однак незабаром А. Грітті схопили загони ворника Хуру,

о. У Поль-
таким пе-
у рамках
молдавські
ликий за-
сівців [13,

ьсько-Ли-
ллонської
ав участь
ах щодо
гійно. На
представ-
и затягу-
пті-решт
ю осман-

увалася
льща та
ю пере-
в право
к обіцяв
молдав-
[18]. Та-
ю поль-
ьяї [25,
ажливу
их від-
нішньої
номол-
пий від-

робить
з коро-
ського
про те,
була і
д сою-
нської
також
якщо
ду за
анній
у Ра-

ький
кого
ду в
инів
еза-
куру,

якого направив у Трансильванію Петру Рареш. Зокрема, такі дії Молдавії, а також скарги на господаря з боку Польщі викликали гнів турецького султана щодо політики Петру Рареша, тому Сулейман I вирішив скинути його з молдавського престолу [2, с. 273]. Щоправда, зайнятий війною з Іраном, турецький султан так і не здійснив похід проти Молдавії.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, проаналізувавши складні процеси взаємин між Молдавією, Польщею та

Османською імперією, можна зробити висновок, що кожна держава переслідувала власні інтереси. Молдавія прагнула повернути територію Покуття, Польща намагалася використати молдавські землі як буферну зону від турків і татар, а Порта хотіла посилити свою експансію у Центрально-Східній Європі. Протистояння між ними негативно позначилося на воєнно-політичному становищі прикордонних молдавських земель, зокрема теренів Чернівецької та Хотинської волостей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балух О. Від «Плонин» до Хотина: воєнно-політичний розвиток буковинських земель (50-ті рр. XIV – 30-ті рр. XVI ст.). Чернівці: Наші книги, 2014. 256 с.
2. Болован И., Поп И.-А. История Руминии. Москва: Весь мир, 2005. 680 с.
3. Ботушанський В. М. Буковина: історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. 416 с.
4. Гонца Г. В. К истории молдавско-турецких отношений начала XVI в. *Россия, Польша и Причерноморье в XV–XVI вв.* Москва: Наука, 1979. С. 53–61.
5. Гонца Г. В. Общие и особенные черты в положении Молдавии и стран Балканского полуострова в системе господства Османской империи (до конца XVI в.). *Молдавский феодализм. Общее и особенное (история и культура)*. Кишинев: Штиинца, 1991. С. 94–130.
6. Гонца Г. В. Молдавия и османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в. Кишинев: Штиинца, 1984. 150 с.
7. Греков И. Б. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Западной Европы в XV–XVI вв.: Главные тенденции политических взаимоотношений. Москва: Наука, 1984. 302 с.
8. Драгнев Д. М. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1987. 464 с.
9. Жуковський А. Історія Буковини. Чернівці: Час, 1991. Ч.1. 120 с.
10. Исламов Т. М. Краткая история Венгрии: С древнейших времен до наших дней. Москва: Наука, 1991. 607 с.
11. Карпо В. Л., Масан О. М. Роль хотинського і чернівецького старост у польсько-молдавському прикордонному співробітництві (друга половина XV – перша половина XVI ст.). *Питання історії України*: 36. наук. статей. Чернівці, 2002. Т. 5. С. 111–117.
12. Кройтор В. Покутський фактор у міжнародних відносинах XVI ст. *Вісник Львівського університету*. Серія: Міжнародні відносини, 2013. Вип. 32. С. 191–199.
13. Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.)*. Колективна монографія. Чернівці: Рута, 2005. С. 9–168.
14. Молдавско-польская летопись 1352–1564 гг. *Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв.* Москва: Наука, 1976. С. 105–124.
15. Огуй О. «Золоті татарські, турецькі, язичні; флорини землі нашої»: до проблеми таємничого монетарного терміна XV–XVII ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2009. № 11. С. 186–196.
16. Семенова Л. Е. Дунайские княжества в международных отношениях в Юго-Восточной Европе (конец XIV – первая треть XVI в.). Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. 196 с.
17. Семенова Л. Е. Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории). Москва: Индрик, 2006. 432 с.
18. Славяно-молдавская летопись Макария 1504 – 1551 гг. *Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв.* Москва: Наука, 1976. С. 75–93.
19. Стати В. История Молдовы. Кишинев: F.E.P. «Tipografia Centrală», 2002. 480 с.
20. Стати В. Штефан Великий, Господарь Молдовы. Кишинев: F.E.P. «Tipografia Centrală», 2004. 224 р.
21. Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2011. 1074 с.
22. Шевченко Ф.П. Нариси з історії Північної Буковини. Київ: Наука, 1980. 338 с.

23. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Archiwum Koronne. Dział turecki. Karton 66. teczka 17. numer 36. 1 ark.
24. Ciobanu V. Aspărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare. *Petru Rareș*. Red. L.Șimanschi. București: Editura Academiei RSR, 1978. P. 109–135.
25. Ciobanu V. Țările române și Polonia. Secolele XIV–XVI. București: Editura Academiei RSR, 1985. 224 p.
26. Costăchescu M. Documente moldovenești dela Ștefanică Voevodi (1517–1527). Iași: Brawo, 1943. 640 p.
27. Czołowski A. Bitwa pod Obertynem 22 sierpnia 1531 r. Lwów: Drukarnia Polska, 1931. 48 s.
28. Densușianu N. Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki. București: s.e., 1891. V, II, p. 2: 1451–1510. 729 p.
29. Densușianu N. Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki. București: s.e., 1892. V, II, p. 3: 1510–1530. 748 p.
30. Gemil T. Romanians and ottomans in the 14th–16th Centuries. București, Editura Enciclopedică, 2009. 357 p.
31. Jabłonowski A. Sprawy wołoskie za jagiellonow: Akta i listy. Warszawa, 1878. 163 s.
32. Kronica Marcina Bielskiego. Sanok: K. Pollak, 1856. T.2. S.701–1222.
33. Nistor J. J. Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien. Wien: Hölder, 1910. 182 s.
34. Plewczyński M. Obertyn 1531. Warszawa: Wyd. Bellona, 1994. 239 s.
35. Spieralski Z. Kampania obertyńska 1531 roku. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962. 314 s.
36. Ureche G. Letopisețul Țării Moldovei (...) dela Dragoș-vodă pîna la Aron-vodă. *Letopisețul Țării Moldovei: Cronici*. Chișinău: Hyperion, 1990. P. 23–118.

REFERENCES

1. Balukh O. (2014). Vid «Plonyn» do Khotyna: voienno-politychnyi rozvytok bukovynskykh zemel (50-ti rr. XIV – 30-ti rr. XVI st.) [From «Mountain valleys (Plonyny)» to Khotyn: military and political development of Bukovynian lands (50s of the 14th century – 30s of the 16th century)]. Chernivtsi: Nashi knyhy. 256 s. [in Ukrainian].
2. Bolovan I., Pop I.-A. (2005). Istoriya Ruminii [Romanian history]. Moskva: Ves mir. 680 s. [in Russian].
3. Botushanskyi V. M. (1998). Bukovyna: istorychnyi narys [Bukovyna: a historical essay]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. 416 s. [in Ukrainian].
4. Gontsa G. V. (1979). K istorii moldavsko-turetskikh otnosheniy nachala XVI v. [On the history of Moldovan-Turkish relations at the beginning of the XVI century]. *Rossiya, Polscha i Prichernomore v XV–XVI vv.* [Russia, Poland and the Black Sea region in the 15th – 16th centuries]. Moskva: Nauka. S. 53–61. [in Russian].
5. Gontsa G. V. (1984). Moldaviya i osmanskaya agressiya v posledney chetverti XV – pervoy treti XVI v. [Moldova and Ottoman aggression in the last quarter of the 15th – first third of the 16th century]. Kishinev: Shtiintsa. 150 s. [in Russian].
6. Gontsa G. V. (1991). Obschie i osobennyye chertyi v polozhenii Moldavii i stran Balkanskogo poluostrava v sisteme gospodarstva Osmanskoy imperii (do kontsa XVI v.) [Common and special features in the position of Moldova and the countries of the Balkan Peninsula in the system of domination of the Ottoman Empire (until the end of the 16th century)]. *Moldavsiy feodalizm. Obschee i osobennoe (istoriya i kultura)* [Moldavian feudalism. General and special (history and culture)]. Kishinev: Shtiintsa. S. 94–130 [in Russian].
7. Grekov I. B. (1984). Osmanskaya imperiya i stranyi Tsentralnoy, Vostochnoy i Yugo-Zapadnoy Evropyi v XV–XVI vv.: Glavnyie tendentsii politicheskikh vzaimootnosheniy [The Ottoman Empire and the countries of Central, Eastern and South-Western Europe in the 15th–16th centuries: Main trends in political relations]. Moskva: Nauka. 302 s. [in Russian].
8. Dragnev D. M. (1987). Ocherki vneshnepoliticheskoy istorii Moldavskogo knyazhestva (poslednyaya chetvert XIV – nachalo XIX v.) [Essays on the foreign policy history of the Moldavian principality (last quarter of the 14th – early 19th century)]. Kishinev: Shtiintsa. 464 s. [in Russian].
9. Zhukovskiy A. (1991). Istoriia Bukovyny [History of Bukovina]. Chernivtsi: Chas. Ch.1. 120 s. [in Ukrainian].
10. Islamov T.M. (1991). Kratkaya istoriya Vengrii: S drevneyshih vremen do nashih dney [A Brief History of Hungary: From Ancient Times to the Present]. Moskva: Nauka. 607 s. [in Russian].

5. teczka
acurești:
R, 1985.
o, 1943.
s.
ști: s.e.,
ști: s.e.,
pedică,
Obrony
ul Țării
zemel
olitical
nivtsi:
s. [in
nivtsi:
ory of
omore
Nauka.
y trei
e 16th
skogo
pecial
em of
schee
ure)].
idnoy
mpire
Main
tyaya
ality
s. [in
Brief
1. Karpo V. L., Masan O. M. Rol khotynskoho i chernivetskoho starost u polsko-moldavskomu prykordonnomu spivrobotnytstvi (druga polovyna XV – persha polovyna XVI st.) [The role of Khotyn and Chernivtsi elders in Polish-Moldavian border cooperation (second half of the 15th – first half of the 16th century)]. *Pytannia istorii Ukrainy* [Questions of Ukrainian history]: Zb. nauk. statei. Chernivtsi, 2002. T. 5. S. 111–117. [in Ukrainian].
 2. Kroitor V. (2013). Pokutskyi faktor u mizhnarodnykh vidnosynakh XVI st. [Pokutsky factor in international relations in the 16th century.]. *Visnyk Lvivskoho universytetu* [Bulletin of Lviv University]. Serii: Mizhnarodni vidnosyny. Vyp. 32. S. 191–199 [in Ukrainian].
 3. Masan O. (2005). Bukovyna yak obiekt mizhnarodnykh vidnosyn z davnykh chasiv do 1774 r. [Bukovina as an object of international relations from ancient times to 1774]. *Bukovyna v konteksti yevropeiskyykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnykh chasiv do seredyny KhKh st.)*. Kolektyvna monohrafiia. Chernivtsi: Ruta. S. 9–168 [in Ukrainian].
 14. (1976). Moldavsko-polskaya letopis 1352–1564 gg. [Moldavian-Polish chronicle 1352–1564]. *Slovyano-moldavskie letopisi XV–XVI vv.* [Slavic-Moldavian chronicles of the 15th–16th centuries]. Moskva: Nauka, pp. 105–124. [in Russian].
 15. Ohui O. (2009). «Zoloti tatarski, turetski, yazychni; floryny zemli nashoi»: do problemy taiemnychoho monetarnoho termina XV–XVII st. [«Golden Tatar, Turkish, pagan; florins of our land»: to the problem of the mysterious monetary term XV–XVII centuries]. *Istoriyo-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini* [Historical and geographical research in Ukraine]. No. 11. S. 186–196 [in Ukrainian].
 16. Semenova L. E. (1994). Dunayskie knyazhestva v mezhdunarodnykh otnosheniyah v Yugo-Vostochnoy Evrope (konets XIV – pervaya tret' XVI v.) [Danube Principalities in International Relations in South-Eastern Europe (late 14th – first third of the 16th century)]. Moskva: Institut slavyanovedeniya i balkanistiki RAN. 196 s. [in Russian].
 17. Semenova L.E. (2006). Knyazhestva Valahiya i Moldaviya. Konets XIV – nachalo XIX v. (Ocherki vneshnepoliticheskoy istorii) [Principalities of Wallachia and Moldavia. Late XIV – early XIX century (Essays on Foreign Policy History)]. Moskva: Indrik. 432 s. [in Russian].
 18. (1976). Slavyano-moldavskaya letopis Makariya 1504 – 1551 gg. [Slavic-Moldavian chronicle of Macarius 1504–1551]. *Slovyano-moldavskie letopisi XV–XVI vv.* [Slavic-Moldavian chronicles of the 15th–16th centuries]. Moskva: Nauka, pp. 75–93. [in Russian].
 19. Stati V. (2002). Istoriya Moldovy [History of Moldova]. Kishinev: F.E.P. «Tipografia Centrala». 480 s. [in Russian].
 20. Stati V. (2004). Shtefan Velikiy, Gospodar Moldovy [Stefan the Great, Lord of Moldova]. Kishinev: F.E.P. «Tipografia Centrala». 224 s. [in Russian].
 21. Strykovskiy M. Litopys polskiy, lytovskiy, zhmudskiy i vsiiei Rusy [Chronicle of Polish, Lithuanian, Zhmud and all of Russ]. Lviv: Naukove tovarystvo im. Shevchenka, 2011. 1074 s. [in Ukrainian].
 22. Shevchenko F.P. (1980). Narysy z istorii Pivnichnoi Bukovyny [Essays on the history of Northern Bukovina]. Kyiv: Nauka. 338 s. [in Ukrainian].
 23. (1519). Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [Central Archives of Historical Records in Warsaw]. Archiwum Koronne. Dział turecki. Karton 66. teczka 17. numer 36. 1 ark. [in Polish].
 24. Ciobanu V. (1978). Aspărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare [Asperator of the legacy of Stephen the Great]. *Petru Rareș* [Peter Raresh]. București: Editura Academiei RSR. P. 109–135 [in Romanian].
 25. Ciobanu V. (1985). Țările române și Polonia. Secolele XIV–XVI [The Romanian countries and Poland. XIV–XVI centuries]. București: Editura Academiei RSR. 224 p. [in Romanian].
 26. Costachescu M. (1943). Documente moldovenesti dela Stefanica Voevodi (1517–1527) [Moldavian documents from Stefanica Voevode (1517–1527)]. Iasi: Brawo. 640 p. [in Romanian].
 27. Czołowski A. (1931). Bitwa pod Obertynem 22 sierpnia 1531 r. [Battle of Obertyn on August 22, 1531]. Lwów: Drukarnia Polska. 48 s. [in Polish].
 28. Densușianu N. (1891). Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki [Documents regarding the history of the Romanians collected by E. Hurmuzaki]. București: s.e. Vol. II, p. 2: 1451–1510. 729 p. [in Romanian].
 29. Densușianu N. (1892). Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki [Documents regarding the history of the Romanians collected by E. Hurmuzaki]. București: s.e. Vol. II, p. 3: 1510–1530. 748 p. [in Romanian].
 30. Gemil T. (2009). Romanians and ottomans in the 14th–16th Centuries. București, Editura Enciclopedică. 357 p. [in English].
 31. Jabłonowski A. (1878). Sprawy wołoskie za jagiellonow: Akta i listy [Vlach affairs for the Jagiellonians: Files and letters]. Warszawa. 163 s. [in Polish].

32. (1856). Kronica Marcina Bielskiego [Chronicle of Marcin Bielski]. Sanok: K. Pollak. T.2. S.701–1222 [in Polish].
33. Nistor J.J. (1910). Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien [The Moldovan Claims to Pokutia]. Wien: Hölder. 182 s. [in German].
34. Plewczyński M. (1994). Obertyn 1531 [Obertyn 1531]. Warszawa: Wyd. Bellona. 239 s. [in Polish].
35. Spieralski Z. (1962). Kampania obertyńska 1531 roku [The Obertin Campaign of 1531]. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 314 s. [in Polish].
36. Ureche G. (1990). Letopisețul Țării Moldovei (...) dela Dragoș-vodă pîna la Aron-vodă [The Chronicle of the Country of Moldova (...) from Dragosh-voivode to Aron-voivode]. *Letopisețul Țării Moldovei: Cronici* [The Chronicle of the Country of Moldova: Chronicles]. Chișinău: Hyperion. P. 23–118 [in Romanian].

До редакції надійшла 10.11.2021.